

МИХАИЛ ГЕРАСКОВ - ЗА ОБЩОЧОВЕШКОТО И НАЦИОНАЛНОТО В ОБРАЗОВАНИЕТО

Емил Спасов

Богатото и разнородно книжовно наследство на проф. М. Герасков е предмет на сериозни научни проучвания, дискусии и оценки. Изследователският интерес към творчеството му е обусловен от безспорните научни постижения, обогатили българското педагогическо познание, от неговата плодотворна обществена и културна дейност.

Проф. Герасков е сред малцината български педагози, които анализират задълбочено и обективно многоаспектния проблем за общочовешкото и националното в образованието – толкова актуален преди седем десетилетия, колкото и днес, в началото на третото хилядолетие. Липсата на конкретно изследване за възгледите му по този въпрос предопределя избора на темата на настоящото научно съобщение.

През 20-те и началото на 30-те години на XX век българското общество все още преживява тежките последствия от войните, довели страната до остра политическа, икономическа и духовна криза. Повелите на времето изпласкват на преден план ролята на държавата като покровител на целокупния народ. Стремещът към създаване на “надкласово”, “на-

ционално” общество изисква адекватна културно-просветна политика. Новите насоки в образованието целят издигане авторитета на държавата и укрепване на националното съзнание. Държавните и национални интереси в областта на просветното дело обуславят широкото популяризиране на идеите за държавно-гражданско и национално възпитание. За сетен път в следосвобожденската ни история на българското училище е възложена отговорната задача да съдейства за преодоляване на алиенацията и националния нихилизъм – спъгници на духовната криза. Различитен страници на педагогическата книжнина от този период описват оживените дискусии за целите и съдържанието на образованието в съответствие с изискванията на новото време. Анализът на многобройните становища по тези въпроси показва, че повечето от тях се люшкат в крайностите – от застъпването за национален (дори националистичен) до космополитичен (общочовешки) характер на образованието. Отношение по дискуссионните проблеми взема и университетската педагогика в лицето на нейния авторитетен представител проф. М. Герасков. В отделни публикации и в по-обширни педаго-

гически трудове той разработва темата в културно-исторически, социално-педагогически и дидактически план. В статията "Народна и общочовешка насока в образованието" М. Герасков анализира историческото развитие на идеите за национално, държавно-гражданско и общочовешко образование и доказва следното:

– Образованието в древно-източните държави (Индия, Египет, Китай, на старите евреи) има държавно-граждански, национален и шовинистичен характер (в Китай и при евреите). Водещи детерминанти на образованието са държавните интереси и националния и верски егоизъм. Училищата култивират омраза към съседните езически племена и издигат народа (при евреите) до степен на единствено избран и обичан от Бога;

– Образованието на класическите народи (Гърция, Рим) е национално, като в Гърция доминира народностната, а в Рим — държавническата тенденция;

– Християнският образователен и възпитателен модел, господстващ през Средновековието, е общочовешки. Но там, където църквата има национален характер (България, Русия) християнската общочовешка тенденция в образованието се съчетава с националната — в периода на българското Възраждане училището формира както религиозно, така и национално съзнание. В католическа Европа се проявява обратна тенден-

ция — стремеж към създаване на всеобща църква под духовното и политическо ръководство на папата. Тук интересите на отделните нации и държави влизат в противоречие с космополитичните религиозни и политически домогвания на католицизма и затова някои католически училища (йезуитските) игнорират националното и държавно-гражданско възпитание". Появата на протестанството е следствие от борбите за политическа еманципация от папството. Ето защо образователните системи в протестантските държави имат национален характер;

– Педагогиката на хуманизма и неохуманизма (XV – XVIII) век съдържа в себе си общочовешки и индивидуални елементи, проявяващи се в търсенето на идеалния човешки тип от образците на класическата древност. Педагозите-филантрописти също формулират общочовешка цел на образованието;

– Ярко изразен национален характер имат френската и германската образователни системи (края на XVIII и XIX век).

"В края XVIII и началото на XIX век, пише М. Герасков, в педагогиката и особено в реалните училища доминират националната и държавно-гражданска тенденция. И днес тези две тенденции господстват в реалните образователни системи, без напълно да са разграничени." (1, 220). Но отличителна черта на найновото време, според автора, е и

стремежът към международно съгрудничество. Ето защо редица изтъкнати общественици, политици и педагози подчертават, че “висша цел” на образованието е формиране на дейна и културна личност, обичаща човечеството и работеща за неговото издигане. Очертаващият се конфликт между идеите за национално, държавно-гражданско и общочовешко образование може да бъде правилно разрешен единствено по пътя на разумния им синтез, който да бъде заложен в целта на образованието. В педагогически план тази цел ще се реализира, ако се върви от по-леката задача (националното образование) към по-трудната (общочовешкото образование).

В статията “Народността възпитание на българина” Михаил Герасков анализира в социално-педагогически и дидактически план идеята за национално възпитание. Отправен пункт в разсъжденията му по темата е проблемът за националното съзнание на българина. Според бележития учен, в основата на народността съзнание лежат социалният инстинкт, чувството и познанието за близост и родственоост между близки и далечни членове на нацията, общите национални интереси и съдба, готовността за саможертва в името на националните цели и интереси. Тези фактори неизбежно укрепват националното съзнание. Ала последното не се проявява еднакво силно и ясно у всички членове на наро-

да, нито през отделните исторически периоди и условия – “някога е силно, стихийно, понякога дремещо или колебливо” (2, 146). Основни детерминанти, определящи интензивността в проявата му са националния и културен подем, от една страна, и националните катастрофи и социални противоречия, от друга. М. Герасков не споделя мнението на голяма част от нашия политически и академичен елит, хвърлящ укор върху българина, обвинявайки го в несъвършеност на националното чувство и незаинтересованост от държавните дела. Според него причината за националната отчужденост са тежките последствия от войните и последвалият ги спад на доверие към държавните ръководители. “През краткото ни свободно развитие, констатира авторът, българските държавни ръководители не успяха чрез правилно отношение към народа да изкоренят напълно поменатото настроение, а някои със своите противонародни прояви даже го засилиха” (2, 14). Укрепването на националното съзнание изисква планомерно и целенасочено въздействие върху подрастващото поколение чрез обмислена образователна и възпитателна работа в училищата. Но за постигането на по-значими и сигурни резултати в тази насока е необходима яснота по въпросите: за задачите на националното възпитание; за съдържанието на възпитанието и образованието; за методите и средствата, с помощта на ко-

ито ще се работи в това направление. М. Герасков формулира следните задачи на националното възпитание:

1. По-широко запознаване на децата със сънародниците им и с Отечеството като природна основа на нацията и държавата;

2. Засилване на чувството на родственост и съчувствие – вживяване в бита и душевния живот на сънародниците;

3. Запознаване на децата с културните постижения и история на българския народ;

4. Изучаване на държавната организация и обективна преценка на нейното значение;

5. Запознаване с националните идеали;

6. Формиране на стремеж и воля за сътрудничество в постигането на националните цели;

7. Съгласуване на националното и общочовешко чувство и съзнание.

В периода на ранното детство е препоръчително да се въздейства върху емоционалния свят на детето чрез народните приказки, песните, обичаите и нравите. Според М. Герасков с право немските психолози твърдят, че национализъмът се корени в емоционалния живот на хората, а не почива само върху разума. Но ако в този период разумът играе второстепенна роля при формирането на националното съзнание, то последното се “интелектуализира” в учили-

щето – емоциите прерастват в убеждения. Организираната и целенасочена възпитателна работа в училище може да въздейства благоприятно върху националното и държавно-гражданско съзнание на учениците, ако социалните фактори не противодействат.

В дидактически план училището реализира задачите на националното възпитание чрез:

– Обучението по роден език, съдействащо за “духовното сплотяване” на подрастващото поколение;

– Изучаване на народното творчество: песни и художествени творби, с помощта на които децата възприемат настроенията, вярванията, страданията, радостите и копнежите на народа “срастват се” с тях и стават техни носители;

– Изучаване на българската история, която запознава учениците с живота на народа в миналото; формира уважение към историческите личности; чувство на радост за успехите и болка при национални бедствия и страдания;

– Обучението по родна география, което има предимството чрез организиране на излети в регионален и национален мащаб да онагледят отечествените ценности, красотата и плодовете на родната земя, разнообразието в езика и обичаите ни;

– Уроците по гражданско образование, допринасящи за формирането на национално и държавно-гражданско образование;

– Националните празници, възбуждащи и укрепващи националното съзнание.

Дискусионният характер на някои становища, изложени от проф. М. Герасков по проблема за общочовешкото и националното в образованието не намалява тяхната значимост и актуалност за съвременна-

та педагогика. Те припомнят на днешната педагогическа общност, че баналните обяснения за липса на ведрина в рухналия ценностен свят на българина трябва да отстъпват място на сериозната и целенасочена възпитателна работа в това направление.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Герасков, М.* Народна и общочовешка насока в образованието. Учителска мисъл, г. XIII, № 4–5, с. 217–223.
2. *Герасков, М.* Народностното възпитание на българина. Образование, г. VII, № 4, с. 145–151.
3. *Герасков, М.* Душевна евгеника и образование. С., 1941, с. 8.
4. *Герасков, М.* Основи на дидактиката. С., 1944, с. 278.

MICHAEL GERASKOV – FOR THE UNIVERSAL AND NATIONAL IN THE EDUCATION

EMIL SPASOV

Summary

In the report are analysed Prof. Geraskov's views for one of the most controversial question in the Bulgarian humanities during the thirties (30^s) and forties (40^s) of the 20th century – for the universal and national in the education. His detached publications are investigated as well as anoder more extensive scholarly works.

The author is discussing Prof. Geraskov's conception in three directions – cultural and historical, social and pedagogical and didactic.

In a cultural and historical aspect are analysed Prof. Geraskov's views for ideals development in the national, state and social and universal education.

The question of the Bulgarian national sense, national education and the public attitude to them, trace out the social and pedagogical direction.

In a didactic aspect is exposed Prof. Geraskov's views for the aim and tasks of the national education for the content, forms and means of their realization.